

Allavòrens, tal com s'estan posant les coses, per buscar un lloc de treball i amb la gent, pues jo crec que tenen que sapiguer-lo parlar (...) i escriure'l i, perquè jo no sé, el dia que vulguin buscar un treball, pues ja lo estan exigint ara, pues quan ells siguin grans, crec jo que encara ho faran més. (p. 131)

En definitiva, estem davant d'un bon llibre pels seus continguts encara que no siga tan bo pel que fa a la seua presentació. Això no obstant, ens quedem amb el fons i no amb la forma.

Brauli MONTROYA ABAT
Universitat d'Alacant
Institut d'Estudis Catalans

BOU, Enric (dir.) (2010): *Panorama crític de la literatura catalana. Volum V: Segle xx. Del modernisme a l'avantguarda*. Barcelona: Vicens Vives, 677 p.

Amb aquest llibre completa l'època contemporània d'aquesta panoràmica crítica de la literatura catalana, projectada en sis volums. A propòsit de la publicació dels dos anteriors, un dedicat al segle XIX (coordinat per Enric Cassany) i l'altre encarat a la segona part del segle XX (coordinat, com aquest que ressenyem, per Enric Bou), vam comentar la importància d'una col·lecció com aquesta que a hores d'ara ja significa la recopilació més important, extensa i panoràmica dels fruits de la crítica i la investigació literària catalanes (vegeu-ne la recensió en el volum XXXIII d'*ER.*, 2011, p. 406-408). A dia d'avui, doncs, i a l'espera de la publicació dels tres volums restants que tractaran l'edat mitjana i l'edat moderna, disposem d'una mirada a les claus interpretatives que han marcat la lectura i l'estudi dels autors i períodes que van des de la tènue recuperació dels inicis del XIX fins a la celebració de la Fira de Frankfurt a la tardor de 2007.

Aquest nou volum ressegueix els fenòmens socioculturals i els principals protagonistes de l'acció modernitzadora en el camp de la literatura catalana de finals del segle XIX i primer terç del XX: el Modernisme, el Noucentisme i els debats i propostes dels anys vint i trenta. En el capítol de presentació, Enric Bou remarca que l'estudi de la literatura d'aquest període «es beneficia d'una actitud autoreferencial» (p. 19) pròpia dels moviments culturals moderns, els quals s'esforcen a verbalitzar, des d'una determinada concepció històrica, la seva posició i la seva funció dins la tradició. La remarca de Bou és interessant perquè, en efecte, la historiografia literària ha quedat en bona part condicionada pels discursos que coetàniament es van imposar durant aquest incipient procés de verbalització. Només cal que ens fixem en el cànon presentat en aquest mateix volum per constatar aquest estat de coses. D'una banda, el «canemàs esdevingut clàssic de la successió dels grans moviments esteticoculturals» (p. 28) que se segueix en aquestes pàgines neix en bona part de la verbalització: el mot «modernista» a les pàgines de *L'Avenç*, el d'«Escola Mallorquina» de la ploma de Josep Lluís Pons i Gallarza o el de «Noucentisme» al *Glosari* d'Eugeni d'Ors, per exemple. D'altra banda, els onze autors escollits pel volum, «clàssics» en la historiografia catalana actual, no deixen de ser autors ja entronitzats en el cànon literari modern per les antologies de Plana (1914), Folguera (1919) i Riquer, Miquel i Vergés i Teixidor (1936).

Tret del de «Joan Maragall», a cura de Lluís Quintana, Margarida Casacuberta s'encarrega de tots els capítols referents al Modernisme: «El Modernisme», «Modernisme: gèneres i autors», «L'Escola Mallorquina», «Santiago Rusiñol», «Víctor Català» i «Joaquim Ruyra». De les panoràmiques que trobem a les introduccions d'aquests capítols en deduïm dos fenòmens cabdals de la història de la recepció literària d'aquest període: en primer lloc, i relacionat amb el que acabem de comentar, la capacitat d'intervenció —imperialista, anàvem a dir— del discurs noucentista sobre els esquemes interpretatius col·lectius del passat i del present més immediat del moviment (recordem, en aquest sentit, que dues de les tres antologies esmentades se situen en l'òrbita noucentista). Casacuberta, a propòsit del Modernisme, comenta la perpetuació al llarg del segle XX de les associacions típicament noucentistes entre el moviment modernista i el decadentisme, el ruralisme o la bohèmia, per exemple. De la mateixa manera,

la crítica noucentista ha estat determinant en la teorització posterior de conceptes com «Escola Mallorquina», que s'ha anat (re)definint en base a tensions ideològiques que «[han passat] per sobre moltes vegades de l'obra literària dels escriptors que hi han estat adscrits» (p. 129). En el cas d'alguns escriptors, també s'han perpetuat durant dècades certs clixés com el del Joan Maragall «residu del XIX» (p. 155); el Santiago Rusiñol autor d'obra esquemàtica i «mancada de valors sòlids» (p. 192) o la Víctor Català «autora d'una única “admirable novel·la”» (p. 219). Cas a part, com s'indica, és el de Ruyra, permeable tant a la crítica modernista i noucentista, entre altres coses i com s'indica, per l'equilibri de forces que la seva literatura manté entre decadentisme i catolicisme.

Si, d'una banda, aquests capítols ens assenyalen l'actuació programàtica noucentista com un dels pilars en la concepció crítica de la historiografia de principi de segle, d'una altra banda, se'ns destaca la importància cabdal de la pedrera d'estudiosos que es forma en la dècada dels seixanta i setanta. La seva funció va ser, en bona part, desfer prejudicis heretats i exhumar textos per bastir-los amb interpretacions guiades per nova metodologia. Bou, a la presentació, i Casacuberta i Quintana, en els capítols respectius, destaquen la importància de la recuperació d'una certa normalitat en la xarxa cultural catalana. Alhora, paren especial atenció a la tasca de les universitats, amb Joaquim Molas al capdavant com a promotor i director de les investigacions sobre Modernisme i Noucentisme. Aquesta segona gran onada crítica és valorada com a especialment fructuosa en matèria de recuperació, redefinició i consolidació. Amb tot, i en la mesura que és un dels objectius del *Panorama*, s'alerta que la feina no s'ha acabat: sense anar més lluny, Quintana lamenta, per exemple, la manca d'una biografia exhaustiva de Maragall, l'escassetat d'edicions rigoroses de les seves obres o el desconeixement que encara es té del seu epistolari, donat a conèixer només parcialment per la família.

Vinyet Panyella s'encarrega del capítol «Noucentisme» i «Noucentisme: gèneres i autors», aquest darrer elaborat conjuntament amb Luüf Quintana, també autor del capítol «Eugeni d'Ors». A més d'Ors, «Josep Carner», a cura de Jaume Subirana, és l'altre representant del Noucentisme amb capítol propi en el *Panorama*. Queden fora, doncs, altres escriptors dels quals la crítica posterior ha llimat la importància que tingueren pels seus coetanis, com Jaume Bofill i Mates o Josep Maria López-Picó. Tot i que la nòmina d'escriptors en l'apartat del Noucentisme és extremadament selectiva, no es pot dir que l'estudi del moviment pateixi de desnutrició. Afortunadament, queden enrere aquelles «deficiències de la historiografia catalana codificada, d'interpretació i de recepció» que Panyella denunciava el 1996 en la introducció de *Cronologia del Noucentisme: una eina*. La investigadora, aquí, teixeix el capítol més llarg del volum i ara ja pot parlar d'un esperançador «assentament definitiu» (p. 295) en la història cultural. Els dos capítols teòrics ofereixen el resum de la recepció del moviment i posen sobre la taula la polèmica que s'ha plantejat al voltant de la naturalesa del Noucentisme —per uns més estètica, per altres més ideològica— i els seus respectius enfocaments teòrics i metodològics. L'accent final es posa al voltant d'una contradicció: la immensa bibliografia que ha generat el moviment ha anat en detriment de la dels seus autors, que, tret d'excepcions, han quedat força oblidats per públic i crítica.

Les excepcions, evidentment, van dirigides majoritàriament cap als grans autors, com es demostra amb Josep Carner i Eugeni d'Ors. D'una banda, Subirana fa una exposició lineal, més cronològica que temàtica, de la ràpida acceptació de Carner entre el públic i la crítica. Després d'explicar les vicissituds de la difícil recepció de la seva obra durant la postguerra i després de comentar el retrobament amb el públic lector i la investigació al final de la dictadura, Subirana acaba parant atenció a algunes polèmiques recents. Són, en efecte, polèmiques prou conegudes protagonitzades per grups i crítics joves al voltant de la literatura i el model de llengua carnerians. D'altra banda, Quintana repassa la figura i obra catalana de d'Ors, a qui —actituds polítiques al marge— el fet d'escriure en català i castellà ha condemnat durant anys a la indiferència que deriva de la «ignorància mútua que solen professar-se ambdues cultures» (p. 365). La recepció de d'Ors, com sintetitza Quintana, és segurament la més controvertida del segle XX. No ha estat fins als anys vuitanta que els estudis i l'edició de la seva obra han permès ressituar-lo amb més justesa dins la literatura catalana i espanyola del segle XX.

El darrer apartat del volum recull les crisis socials i literàries que desencadenen el canvi de valors dels anys vint i trenta. El capítol teòric, «Nous valors: canvi estètic als anys vint i trenta» a cura de

Xavier Pla, ve seguit de cinc capítols dedicats a autors que, formats en el Noucentisme, hi reaccionen amb diferents estètiques i estratègies. Es tracta dels capítols a «Joan Salvat-Papasseit», «Josep Pla» i «Josep Maria de Sagarra», tots tres també a cura de Pla; i els de «J. V. Foix» i «Carles Riba» a cura de Jordi Malé.

En el capítol perioditzador, Pla lamenta la paradoxa de trobar-se davant d'un dels períodes més atractius i alhora menys estudiats de la història cultural catalana del segle passat. No deixa de ser paradoxal, però, que a aquesta constatació segueixin vint-i-dues pàgines de bibliografia, de llarg la més extensa del volum. Segurament aquest gruix és degut a la conjunció de diferents circumstàncies: l'extensa nòmina d'autors i corrents estètics; els debats sobre gèneres (la crisi de la novella) i temes de ficció (Barcelona); els obstacles d'una indústria cultural en permanent provisionalitat; etc. Segurament és d'aquesta suma de factors, en part, que se'n deriva un altre aspecte curiós: el denominador comú de la història de la recepció dels cinc autors que clouen el volum sembla ser el desconcert. Atenint-nos a Xavier Pla, els lectors de Salvat-Papasseit han hagut d'enfrontar-se, d'una banda, a la poderosa (i deformadora) atracció de la seva figura i, de l'altra, al problema d'haver de considerar els seus llibres com a obra acabada, quan tot just es tractava d'una obra en procés de maduració. Pel que fa a Josep Pla, tot i que la bibliografia que han suscitat la seva figura i obra és segurament superior a la majoria d'escriptors catalans, encara manca una «aportació crítica global que respongui a les múltiples preguntes que plantegen els seus llibres» (p. 529). És una situació similar a la de Josep Maria de Sagarra, del qual es disposa de força estudis esparsos però de cap valoració global que hagi estat capaç d'abastar les seves facetes principals d'escriptor i de trobar-hi concomitàncies d'estil. Per la seva banda, Malé comenta que Foix, tot i que és «un dels escriptors catalans que més sort ha tingut des del punt de vista editorial» (p. 496), ha creat desconcert entre els lectors des que començà a escriure. En aquest sentit, es recorda que només es compta amb dues tesis doctorals publicades sobre Foix i amb una crítica desigual i majoritàriament decantada a les seves primeres publicacions. Quant a Riba, Malé fa notar que l'autor desperta grans simpaties entre la investigació —una dada: les *Elegies de Bierville* és l'única obra catalana que compta amb tres monografies— però que, en canvi, també és un dels autors menys llegits pel públic i, per tant, dels menys “populars” d'entre els autors aplegats en el volum.

Aquestes breus consideracions donen una idea de l'amplitud d'una obra que ha de ser molt profitosa per entendre el diàleg autor-obra-lector. Amb tot, és evident que aquest volum compta amb aspectes més o menys discutibles propis d'una empresa com aquesta: pel que fa a la periodització, el subtítol de l'obra anuncia un volum «Del modernisme a l'avantguarda». Tot i això, dins del llibre el concepte “avantguarda”, d'acceptació internacional però problemàtic quan ha estat aplicat a certs autors i grups de la literatura catalana, ha estat substituït per un títol amb més matisos com és «Nous valors: canvi estètic als anys vint i trenta». Aquesta qüestió respon a problemes propis del criteri d'homologació, és a dir, de posar i valorar la cultura literària catalana al costat de les altres cultures literàries europees. Pel que fa a un altre criteri, el d'exhaustivitat, propi d'una obra —amb limitacions editorials, materials— com aquesta, la polèmica és inherent a la tria, tal com aquí mateix hem apuntat a propòsit de la nòmina d'autors noucentistes (o com també apunta Xavier Pla en el capítol de Salvat-Papasseit: «Ni que sigui per contrast, no deixa de fer reflexionar el silenci crític que continua envoltant l'obra de Josep M. Junoy, un poeta de tanta o més altura literària i un ideòleg tant o més interessant, en el context català i europeu, que Salvat-Papasseit», p. 467). De la mateixa manera, així com la selecció de textos practicada ens sembla altament interessant —la qual sembla respondre alhora al criteri de qualitat i a la voluntat historiogràfica del mateix fenomen crític—, algun dels llistats bibliogràfics —tanmateix tan útils— inclouen referències de desigual qualitat i rellevància. Són pocs els peròs, doncs, a un altre volum magníficament treballat i a un *Panorama* imprescindible entre la bibliografia literària catalana.

Marc COMADRAN ORPI
GELCC
Universitat Autònoma de Barcelona